

szébbre is elutazni, és Wolfenbüttelben a Herzog August Bibliothekban összeírni a hungarikaállományt. Igaz, hogy az akkori politikai viszonyok miatt három évig tartott, amíg a Művelődésügyi Minisztérium egyáltalán engedélyezte, hogy külföldi ösztöndíjra pályázhassam, de végül is sikerült. Én voltam Wolfenbüttelben az első magyarországi ösztöndíjas. Azóta szerencsére már hazai kutatók százai élvezhették a wolfenbütteliek vendégszeretetét, és tapasztalhatták meg az ottani könyvtár csodálatos gazdagságát az itthon meg nem lévő kora újkori forrásanyag és modern szakmunkák tekintetében.

A fent körvonalazott eredmények nem születhettek volna meg férjem és gyermekeim türelme és támogatása nélkül. Férjem, Pojják Tibor (1947–2018) okleveles villamosmérnök, a Videoton eredményes fejlesztőmérnöke a rendszerváltozás után olyan alapos informatikai ismeretekre tett szert, amelyeket OSZK-s bibliográfiáink számára is szívesen mozgósított. Nagyobbik lányom, Klára magyar, angol és finn szakos. Jelenleg Helsinkiben, a Balassi Intézetben munkálkodik a magyar kultúra külföldi népszerűsítésén. Húga, Katalin vegyész-doktor, jelenleg fordítóként műveli anyanyelvünket. SDG!

Pojjákai Istváné Juci

Magén István

grafikus, festő (Budapest, 1950. március 2.)

Azért még a csapatok összecsaptak, talán csak az egyszerű szimpátiának köszönhető az elv és a pontos fényarchitektúra, meg a lökdösődések és ficánkolások a szabad térben. Egyetlen elhamarkodott pillantás lelki erőszaknak látszik. Az áldás megrendelése üzenet évezredekkel előtről, árnyék és fény ismeretlen szabályok szerint, csak tudni kell ol-

vaszni. Emlékszem a kecskelábú asztalkára, a rézmetszetekre (csapatostul voltak jelen), melyeket új akusztikai kombináció szerint raktunk össze. (Egy képzeletbeli hotel gyerekes eljárásokkal.) Szerves tartozéka a szép-

ségnek, mely hibának is nevezhető.

Nemsokára meghal, végrendeletet ír, rosszul mond dolgokat, amit magunkban akár hangosan is kimondunk. (A fiktív regény százvalahányadik oldalán az olvasó par excellence cselekvő, szélsőséges, gyűlöli a metszéspontokat.) Nem áldom meg őket, a nyomukba eredek, következésképpen újságpapírt tépek dara-

bokra, és használom a levegőt mint háttérképet. Nagy távolságot tartva egy festményt szemlélek, egyenesen felszabadító. Hosszú ujjai ruganyos erővel világítanak. Feltűnik a lábszár aranyló szőrzete, mintha egymáshoz

közük lenne. Túlzottan megfeszítetem, látszik az érintettség, a koponya feltűnő, az arc sovány és sima, kikezdetlenül erős, amolyan végeredmény formájú. A látása fájt, vártam az eltűnését, hogy újra kereshessem. Egy nő, aki azt sem tudja pontosan, hogy ki bukkan elő a ruha sárga fodrai alól. Elcsúsznak, vitatkoznak, fekete anyagot keresgélnek, ennyi idő után lerövidülnek a dolgok.

Egy vastag ecsetvonásokkal megfestett asszony ujjacskái pálcikaként hatnak. Az ujjja, a melltartója, az overallja, a fehérneműje, melyre vér cseppent, piros tömeggé olvadt. Zihálás hallatszott a sajtóhibát tartalmazó szövegek felolvasása közben. Létezik egy olyan kalap, mely a te fejedre is jó, szemügyre veszem lesóványodott, kisimult, napfénytől kifakult hajadat. Eszembe jutott, hogy a közönséges emberek azt tették veled, ami már volt, és mégis új. Egyetlen pillanatra, a tüzet magasra emelve láttam, hogy megmozdul (a kereszten), filmesek tolonganak körülötte. Törött kardok hevertek, játék volt, szabálytalan, spekuláció termékének tekintették, szellemes, meglepő optikai megformálással. Ösztönös volt, egy élesebb kontrasztokkal megrajzolt csoport, a megvetettek, akik a kín részein is áthatolnak. Megígérte, felhív, akaratot küld, nehogy másnap háttitaska nélkül menjek iskolába. A gyerekek egy hirdetésny nyomtatott névsorait köpdösték. A gyerekek fején összeborzolódik a haj, az egész föld szabálytalanul lett elfoglalva. A gyomrát kínozza a fájdalom, nem is szólva az optikai kifejezésekről. Foglyok fogtak körül egy vetkőző asszonyt, elgáncsolták, valami kimunkálatlan dolog csúszott a combjáról a padra. Telefirkálták, végigtapogatták. Kevés lány bőrének illata, combjának íze, lemásolása volt ennyire magától értetődő.

A mai bizonytalanság, a mai érzés, élő árnyék, műhelyek anyagai mutatói képességeinknek. A szín spontán, gazemberek vesznek részt a megelevenedés folyamatában. Négyezeröttször gyorsabban állítható elő, félreértettem a szimbólumok asszociációit. Könnyítés, a tételek kiválasztása, mozgalmak, melyeket megdorgáltak, és melyek beolvadtak a termelés ágazataiba. Az üresség eredményes működésére van szükség.

Elég hosszasan megnevetették a játékok. Felkészült a csapásra, felismerte, mi mire való. Néhány napja még csapatostul voltak jelen, még objektumokat ostromoltak. Ezek azok a dolgok, melyeket az öregek szájából hallottam. Félreeső területekről jöttek a hagyományban gyökerező erőforrásokkal. Jeleket képeztek, és már évek óta kisbetűvel írtak. Maga köré csavarta a függőnyt, a szándék még nem realizálódott, göröngyökkel díszített ruhában a téglaszínű Európa jött szembe veled. (A nagyjátékfilmek szilárd biztonságával szerettem ezt a jelenetet.)

Csapatostul volt jelen az ország. A filmes eszközei, a kamera néhány horzsolással, karcolással, a zavar, mely makogva üti a vállamat, nem tudom, miért nézek oda. (Lehajolok erős mozdulattal, a lépéseimhez gyűjtök erőt.) Tegnap még jelen voltak, ma a terület sivár, holnap leborulnak ismét. (Ne hagyjuk, hogy Európa a kezükbe essen, illetve hagyjuk, rohanok feljűk egy nehéz szagú mezőn, mely az enyém lehetne ismét! Virágzik, kedves kincsek gurulnak át a láthatáron. Hagyom, hogy kínjaimért szeressenek.)

Tóth György

fotóművész (Budapest, 1950. március 2.)

„Tóth György a kortárs magyar fotográfia egyik meghatározó alakja. Fotográfiai munkásságát harmincévesen kezdte el, 1980-ban tett fényképész szakvizsgát, majd ebben az évben került a Magyar Televízióhoz, ahol közel két évtizedet töltött el, 1997-től mint fősztályvezető dolgozott az intézményben. Kezdetben a dokumentarista fotográfia műfajában alkotott, sárkányrepülőkről, a május elsejei felvonulókról készített sorozatot. Ezekben az években a villamosvezetőkről és a villamosmegállókról készített sorozata kiemelkedik szigorú következetessége és társadalmi érzékenysége okán. Fényképein egyszerű vizuális eszközökkel mutatta be a magyarországi mindennapok kilátástalanságát, ugyanakkor fotográfiai megfogalmazásmódjában európai minőséget hozva létre. Később művészete gyö-

keres fordulatot vett, és az autonóm fotográfián belül dolgozta ki sajátos, csak rá jellemző stílusát. A multiexpoziációs, illetve a hosszú záridőt kihasználva, több vakuvillantást eszközöző technikai megoldása az akt- és a portréfényképezés területén egyedi, csak rá jellemző alkotásokat hozott létre. Ars poeticája (»Művészet = Lélek... a fekete nem fizika, nem szín, a fekete életforma...«) jól tükröződik felvételein is, ugyanakkor sohasem öncélúan használja az erőteljes fekete felületeket. Életműve utóbbi huszonöt évében lényegében egy témakört jár körül úgy, hogy a sorozatok egymásutánjai jól mutatják azt a belső művészi ívet, amelyet a valahonnan valahová való eljutás jellemez, számtalan kísérlet által. A kezdeti időszakra jellemző fekete háttér később fehérre is váltott, majd napjainkra felváltotta a háttér szerepét egyes felvételén a fény, úgy, hogy a motívumok konstans jelenléte mellett az ábrázolásmódot tekintve eljutott egyik végpontból a másikig. Egyéni és csoportos tárlatai Magyarország és Európa legrangosabb kiállítóhelyein kerültek megrendezésre, mint például a budapesti Ludwig Múzeumban, a Magyar Nemzeti Galériában, a londoni National Portrait Galleryben vagy a denveri Colorado Photographic Arts Centerben. Közéleti szerepeiben mindvégig következetesen az európai kortárs művészeti áramlatok magyarországi megjelenése mellett foglalt állást, a fotóművészeti szervezeten belül a progresszív kezdeményezéseknek adott teret. Művei számos múzeumban megtalálhatóak több kontinensen, többek között a bradfordi National Media Museum, a San Francisco Museum of Modern Art, a rochesteri George Eastman House, de természetesen a budapesti Ludwig Múzeum és a Magyar Fotográfiai Múzeum is őrzi műveit.” (Baki Péter)

Dobay András

zeneszerző, író, előadóművész (Pécs, 1950. március 7.)

A zenei általános után a pécsi Nagy Lajos Gimnázium angol tagozatára jártam.

Négyéves korom óta zongoráztam, így 1963-ban, mikor első gitáromat megkaptam, már könnyen írtam le a dalokat a Szabad Európából és a Radio Luxembourg slágerlistájáról.

A Pécsi Megyei Könyvtárban bukantam Alan Lomax amerikai népdalgyűjtő könyvére, melyből nagyon sok ír-skót-angol népdalt énekelgettünk az osztályban és az osztálykirándulásokon.

Miután a gimnázium vegyes karában is énekeltem, osztálytársaimmal spirituáléegyütttest alakítottunk, melylyel nagy sikereket értünk el a keszthelyi Helikon Ünnepségen is.

Sokat jelentett a híres amerikai folkénekes, Pete Seeger segítsége, aki népdalgyűjteményeket, bendzsó- és gitáriskolákat küldött nekünk Amerikából.

1968-ban kezdtem el egyetemi tanulmányaimat a BME Villamosmérnöki Karán, a diploma után a Magyar Televízióba kerültem hangmérnöként.

1969-ben duót alakítottunk Muszty Beával, és innentől kezdve a történetünk közös. Első hivatalos fellépésünk 1970-ben, a Nagyréten volt, ahol megismerkedtünk és összebarátkoztunk a Tolcsvay testvérekkel, így sokat szerepeltünk a Bem rakparti Tolcsvay Klubban, mely Tolcsvayék

feloszlása után a saját, Muszty–Dobay Folk Klubunk lett.

Országos ismertségre az 1972-es *Ki mit tud?* adott lehetőséget.

A tévés szereplés után már rendszeresen játszottunk egyetemi klubokban, ahol saját szerzeményeket, versmegzenésítéseket és angol-ír-skót népzenei gyökerű dalokat énekelünk.

Folyamatosan szerepeltünk a tévé zenei

és irodalmi műsoraiban, az ORI (Országos Rendező Iroda) által szervezett turnékon.

A saját műsorunk mellett színesekkel, irodalmi estekkel jártuk az országot, majd a Fonográf együttesel turnéztunk, nem egy lemezfelvételükre meghívtak bennünket, hiszen az általam játszott öthúros bendzsó és Muszty Bea dupla húros ír hegedűjátéka (fiddle) unikumnak számított az országban.

Közben VÁZA Folk Klub néven heti rendszerességgel és nyári gitártáborokban tanítottuk a kezdő folkegyütteseket és -szólistákat.

Ennek következménye az 1979-ben megjelent *Folk gitáriskolánk*, amely a mai napig a legnépszerűbb oktatókönyv az országban.

Ádám gyermekünk 1984-es megszületése után már csak gyerekműsorokat vállaltunk, inkább itthon dolgoztunk a további gitáros-dalos könyveinken.

A Magyar Rádió irodalmi osztályának felkérésére hét zenés mesejátékot

írtunk, melyekből többet színpadon is bemutattak.

A *Boszorkánypalánta* című ifjúsági musicalünk első díjat kapott az ifjúsági tévéfilmek kőszegi találkozóján, majd a zenés ifjúsági filmek világfesztiválján is elnyerte a legjobb forgatókönyv és a legjobb zene fődíját.

A Pannónia Rajzfilmstúdió részére írt *Vacak, a hetedik testvér* című rajz-

filmünk és annak dalai a mai napig népszerűek.

Jelenleg a *Gitáriskolánk* és az öt *Csalamádé daloskönyvünk* folyamatos fejlesztésén dolgozunk.

Seregély István

rendező, operatőr (Budapest, 1950. március 14.)

Hogy is mondta József Attila *A Dunánál* című versében? „Anyám kún volt, az apám félig székely...”

Az én anyám Szlovákiában élő magyar, lengyel gyökerekkel, míg apám sváb felmenőkkel rendelkezett, és vitték amerikai hadifogságba a háború után. A bevagionírozott és kitelepített lány és a hadifogságból hazaérkezett fiú ideális párt alkottak a kommunizmus táptalaján fejlődő diktatúrában. Így születtem az ötvenes évek gyermekeként, aki az első osztályban még reggelente Rákosi elvtársról énekelt. Nyolcadikos voltam, amikor anyámat behívatta a jó szándékú igazgató, hogy lebeszélje szándékáról: a kitűnő tanuló gyereknek ne tegye tönkre az

életét azzal, hogy a piarista gimnáziumba írattja. Nem fogadta meg. Hát így indult a karrierem.

Érettségi előtt színjászó kört alakítottam, és egy amatőr filmstúdiót is, szüleim nagy szomorúságára. Végül megszületett köztünk a megegyezés. Ha szerzek egy „tisztesleges” diplomát, békén hagynak, és azt csinálom, amit akarok. Villamos-üzemmérnök lettem. A biztonság kedvéért szereztem egy filmesztétikai diplomát is, és egy novellapályázat egyik díjazottjaként újságírói képzésben részesülhettem.

Nagyon fiatalon elköteleződtem. Valószínűleg megéreztem, hogy biztos háttérre van szükségem abban a kihívásokkal teli életben, amelyet választottam. Gyerekkori, még általános iskolai nagy szerelmemet kértem erre a nem könnyű feladatra, és húszévesen örök hűséget fogadtunk egymásnak. Zsuzsa ekkor a BME Vegyész-mérnöki Karának hallgatója volt. A diploma megszerzése után a TGV-nél helyezkedett el. Ötven éve hű társam és támaszom. Két gyermekünk, Beáta és Ákos, sok örömet szerzett életünk során. Sokáig sajnáltam, hogy egyik sem követi pályámat, de ma már úgy látom, hogy jól döntöttek,

amikor lányom, Beáta először a BME-n építészmérnöki diplomát, majd a SOTE-n gyógytornászdiplomát szerzett, és jelenleg a SOTE oktatója. Ákos fiam szintén a BME Terméktervezői Karára járt, jelenleg mint programozó dolgozik az Országos Széchényi Könyvtárban.

Szinte minden voltam, csak akasztott ember nem. Minden, ami nem az eredeti szakmámhoz kötött. Szereztem ORI-engedélyt, hogy diszkózhassak, indultam diaporámafesztiválokra itthon és külföldön egyaránt. Nemzetközi díjakat nyertem, így kaptam meg a FIAP-diplomát, és lettem a Nemzetközi Fotóművészek Szövetségének a tagja. Kérdezhetnék, hogy mi a diaporáma. Mi csak úgy hívtuk, hogy a szegények mozija. Két diavetítővel, zenére komponált, sajátos dramaturgiával rendelkező képsorokat vetítettünk áttűnésben, hogy különféle mondanivalót közvetítsünk a közönségnek.

Közben azért a színházzal is próbálkoztam. Mivel rendező szerettem volna lenni, arra gondoltam, hogy ha asszisztensként jól szerepelek valamelyik színház elismert rendezője mellett, akkor hamarosan a Színművészeti Főiskolán találok magam (akkor még így hívták). De akármelyik színháznál kopogtattam a műszaki diplomámmal, csak fővilágosítói vagy hangmérnöki állást ajánlottak. Így kerültem egy hirtelen megüresedett hangmérnöki státuszba a Vígszínház kamaraszínházába, a Pesti Színházba. Még Várkonyi Zoltánnal dolgozhattam, utolsó rendezésében, a *Pisti a vérzivatarban* című darabban. Sajnos a premier előtt kórházba került, és a saját rendezését csak hangfelvételről, a kórházban tudta meghallgatni. Már nem jött ki a kórházból. A rádiós Zsedényi Zsóka volt a Vígszínháznak is a zenei szerkesztője, amíg nem disszidált Ausztráliába. Ekkor lettem a színház zenei szerkesztője. Nagyon szép időszak volt. Rengeteg nagy sikerű darabban dolgoztam Valló Péterrel, Kapás Dezsővel, Horvai Istvánnal, a színésztársaságokról nem is beszélve: Páger Antal, Gobbi Hilda, Bulla Elma, Szakácsi Sándor, Ruttkai Éva, Lukács Sándor, Hegedűs D. Géza. Ilyenek voltak többek között: *Kómíves Kelemen*, *Két Lotti*, *Ványa bácsi*, *Macskajáték*, *In memoriam Ö. I.*, *Csontváry*. Első zenei szerkesztői munkám ma is a színház repertoárjában szerepel (*Játszd újra, Sam!*).

Aztán csörgött a telefon, és hívtak a portára. Kornis Péter fotóművész állt ott, aki sokszor volt a diaporámafesztiválok zsűrijének elnöke. Innen ismert engem. „Ajánlottalak a Nemzetközi Újságíró-szervezet Interpress filmstúdiójának megüresedett vezetői székébe.” Köpni-nyelni nem tudtam a boldogságtól. Később esett csak le, hogy én a színházat is nagyon szeretem. Másnap bementem Horvai Istvánhoz, az igazgatónkhoz, és elmondtam neki mindent. „Ez olyan ajánlat, amit nem szabad elszalasztanod – mondta Horvai, mint egy igazi jó apa –, de külsőként gyere vissza a színházba dolgozni, mert szükségünk van rád.” Számomra ennél boldogítóbbat csak az esküvőmön mondott leendő feleségem, amikor kimondta húszévesen az igent.

Stúdióvezetői pályafutásom a rendszerváltásig tartott, mert akkor megszűnt a filmstúdió. Vissza a színházi világba, amit sohasem hagytam ott teljesen. Iglódi István hívott a József Attila Színházba látványtervezőnek a *A kis herceg* című produkcióhoz, Valló Péter rendezésében. De ott volt Kapás Dezső is, így régi kollégák közé kerültem.

A filmes világ sem hagyott nyugodni. Beadtam az életrajzomat a Magyar Televízióhoz, bár minden ismerősöm mondta, hogy kapcsolatok nélkül telje-

sen reménytelen. Az Egri Szabadtéri Játékokra készültünk Egerben, amikor csörgött az irodában a telefon, engem kerestek a televízióból. Behívtak meghallgatásra, és kérték, hogy vigyek a munkáimból portfóliót. A meghallgatáson egyesével hívtak be mindenkit. A televíziós operatőrök és rendezők krémje ült velünk szemben rezzenéstelen arccal. Rövid beszélgetés után kiküldtek. Leírhatatlan érzés volt, amikor szólítottak, hogy mehetek átvenni az ideiglenes tévés belépőmet, kameraman-gyakornok leszek.

Amíg a Magyar Televízióban külsőztem, elhelyezkedtem a televíziósokból alakult első gmk.-ba, majd kft.-be a Vi-DOK Stúdióban. A Bakos Tamás és Michna Sándor vezetése alatt működő stúdióban remek filmeket rendezhettem. A paletta széles volt. A reklám- és referenciacfilmek mellett, amelyek a bevételt hozták, dokumentumfilmek és televíziós sorozatok készítésére is bőven

nyílt alkalom, amikor a Magyar Televízió mellett egyre-másra alakultak új televíziós társaságok. A Vi-DOK Palota Stúdió az A3, majd később az MSAT Televízió műsorgyártásaival is foglalkozott. Három éven keresztül, a csatorna megszűnéséig hetente jelentkezett rendezésemben a *Bulivonal* popzenei magazin.

Tulajdonképpen a kilencvenes években kezdődött el a dokumentumfilmes pályafutásom. Különböző

filmstúdiók gyártásában készültek filmjeink a Magyar Televízió, később pedig a Duna Televízió részére. Csak a legemlékezetesebbeket említem, amelyek meghatározóak voltak életemben. Az Omnicolor Stúdióval 12 részes sorozatot készítettünk *Magyarok az Újvilágért* címmel híres, Amerikában élő magyarokról. Így találkozhattam többek között Teller Ede atomfizikussal a Stanfordon, a Nobel-díjas Oláh professzorral Los Angelesben és Andrew Vajnával Hollywoodban, a Cinergy Stúdióban. Évekkel később visszatértem az Egyesült Államokba, hogy bemutassam az amerikai indiánok asszimilálódását a hualapai törzs életén keresztül. Kalandozásaim során volt lehetőségem Bali szigetén riportot készíteni az utolsó maharadzsával, és megismerni, hogyan készül a tananszari.

Magyarországon és a határon túl is voltak emlékezetes történetek. A Duna Televízióban futó ismeretterjesztő sorozatunk, a *KalandoZoo* földünk állatvilágát mutatta be 38 részben az állatkert segítségével. A Paco Produkciós Iroda gyártásában költőkkel, írókkal beszélgetett Vámos Miklós 26 részben. Az egészség védelme sem maradhatott ki filmes életemből. B. Király Györgyi szerkesztő-riporterrel két sorozatot is készítettünk ebben a témakörben: *Teázzon a Korkontrollal!* és *Ne kockáztass!* címmel, a Pharma Press gondozásában. Vele forgattam az *Erdélyi kalandozások* sorozatot is. Kameránkkal megfordultunk Indiában is, ahol 14 nap alatt eljutottunk Észak-Indiából, Del-

hiból Dél-Indiáig, Kocsínig. Megörökítettünk halottégetést, hindu körmenetet, Csidambaramban pedig azt a pillanatot, amikor a templom kapujában beszorult a húszeszes tömeg.

A legnagyobb vállalkozás talán a *Léptünk koppan ódon köveken* sorozat volt, amely 52 részben mutatta be a magyarországi és határon túli műemlék templomokat Mocsár Eleonóra producer és a Közelkép Stúdió gyártásában. Ez régi, húszéves álmodom volt, de abban az időben anyagi okok miatt nem valósulhatott meg.

Kicsit talán kilóg a sorból, de 25 év elteltével ma is működik és mindennap indulnak a hajók a Legenda hajóállomásra, ahol egyórás hajóút során az ide látogató nézheti a kivilágított esti Budapest csodálatos fényeit és panorámáját, miközben a kivetítőkön filmünk segítségével bepillantást nyerhetnek a Vár, a Parlament, a Mátyás-templom és a többi nevezetesség belsejébe. Nagy kihívás volt ennek a filmnek az elkészítése, de megérte. Turisták és hazai érdeklődők generációinak mutatja meg csodálatos országunk lenyűgöző építészeti és kulturális kincseit még ma is.

Hogyan hetvenkedek? Hát szerencsémre nem felejtettek el. Dokumentarista énem sohasem hagy cserben. Mindig találok újabb és újabb érdekes témákat, érdekes embereket, akiket szeretnék bemutatni azoknak, akik nyitottak a különleges életutakra. Az utóbbi hat évben a verbita missziós rend idős, világot járt atyáival készítettem portréfilmeket különleges életútjukról. Beszéltek pénzt és kereskedelmet nem ismerő bennszülött törzsekről, ahol el kellett fogadtatniuk magukat velük, és bemutattam olyan történetet is, ahol a legprimitívebb eszközökkel iskolát, templomot építettek az őserdőben. 2018-ban saját vállalkozásban a Fülöp-szigeteken forgattunk, egy távoli földrész különleges emberei között. Bár egy misszionárius papszentelése kapcsán utaztunk ki Manilába, de onnan továbbkalandozva sok mindennel megismerkedtünk. Így a nézők láthatnak tömegközlekedési eszköznél használt amerikai katonai dzsipeket, működő vulkánt, és egy olyan alapítványi falut is, ahol a legszegényebbek kapnak otthont, iskolát, munkát és némi megélhetést.

Ha összegeznem kellene az elmúlt 70 évet, csak így tudnám. Életem, hivatásom mindig az álló és a mozgó, a valóságos és a virtuális KÉPEK vonzásában zajlott. A fotó, a film és a színház is mindig a képi megvalósulás különleges szintézise volt számomra. Egy olyan erőter, amelynek kihívásokkal teli világa mindig álmodni engedett. És én álmodtam egy olyan világot, amelyben az emberek legnagyobb kincse a határok nélküli szabadság. Szabadság a tudományban, szabadság a zenében, szabadság a művészetben és szabadság a nagybetűs ÉLETBEN.

Sóváradai Valéria

képzőművész (Tárnok, 1950. március 16.)

Nagy kerülővel jutottam el oda, ahol most vagyok. A Magyar Iparművészeti Főiskola textil szakán végeztem ruhatervezőként. De már akkor is a képzőművészet érdekelt.

Egy év szakmában eltöltött év után (Magyar Divatintézet) szabadfoglalkozású művészként dolgoztam tovább.

Azonban a festészethez és a grafikához nem minden átmenet nélkül jutottam el. Rengeteg technikát, anyagot kipróbáltam, ami számos műformát eredményezett. Kerestem a helyem.

Nagy méretű szén- és ceruzarajzok, monotípiák, művészkönyvek, kollázsok, akvarellek, színes litográfiák, papírból és talált tárgyakból készült nagy méretű installációk készültek a hosszú évek alatt.

Mikor 1997-ben elnyertem a Római Magyar Akadémia ösztöndíját, egy csapásra kiderült számomra, hogy festéssel és grafikával kell foglalkoznom. A Rómában lévő sűrű, művészettel teli közeg szinte kikényszerítette ezt. Munkáimon a fény és az árnyék szerepe elsődle-

ges. A FÉNY – nemcsak a természetes, hanem a mesterséges is – térformáló eszköz, ami nagyon inspiráló. Képeimen, a színes fényforrásokon kívül utalásszerűen vannak jelen építészeti elemek, tárgyak, az utóbbi időben figurák, már-már jellegtelenül, a tökéletesen lecsupaszított térben három-négy színre szorított kolorittal. Ez a redukció valamennyi

olajképemre és grafikámra jellemző.

Időközben több hazai és külföldi szakmai díjat és több ösztöndíjat is megkaptam.

2011-ben nekem is megítélték a hazai képzőművészet egyik legfontosabb elismerését, a Munkácsy-díjat.

2000–2010 között a Magyar Iparművészeti Egyetem, majd a MOME óraadó tanára voltam.

Szakmai szempontból elégedett ember vagyok

Munkásságom minőségének megítélése az utókorra vár.

Sóváradai Valéria

Fülöp Gábor

Költő, műfordító, dramaturg, újságíró
(Újvidék, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. március 19.)

1968–73 között az ELTE BTK magyar szakán diplomáztam. Maradtam még egy évig Budapesten, dolgoztam a Mafilmnek, az Európa Kiadónak, sőt meg is nősültem itt, a budai Úri utcában Weöres Sanyi volt az esküvői tanúm. Aztán Újvidékre költöztünk, ott szerkesztő-dramaturg voltam a rádióban. Én vezetem be azt, hogy a műsoraimat úgy konferálják fel, „az Újvidéki Rádió hangjáték-műsorát hallják”, addig ugyanis csak Radio Novi Sadnak neveztek minket. Született két szép lányom, mindkettő Zalaegerszezen. A jugoszláviai polgárháború miatt mindannyian visszaköltöztünk Magyarországra. Jugoszláviában több, itt egy könyvem jelent meg, mert már nem fizetnek érte. Ennyi az én rövidke életrajzom...

Fülöp Gábor

Kulcsár Szabó Ernő

Irodalomtörténész (Debrecen, 1950. március 27.)

(A szóértés szándékáról és hiányáról.)

Ilyen alkalmakkor – elég bizonyosság rá ennek a műfajnak a szövegtípusa – alighanem elkerülhetetlen, hogy valamilyen módon szóba ne kerüljön az eredet, a kezdet kérdése. Ez meg ráadásul olyan összefüggésekhez vezet, amelyeknek a szövevényében leginkább csak elveszni lehet, de a legkevésbé éppen a kezdetekről, az „ere-

detről” lehet tanúsíthatót mondani. Mert míg egyfelől Heidegger azt mondja, „az eredet a lényeg származása”, kedvenc gondolkodástörténeti hőse viszont pontosan az ellenkezőjét állítja, nevezetesen, hogy „az eredetbe való betekintéssel csak az eredet jelentéktelensége növekszik” (Nietzsche). Nem csoda, ha fogas kérdésnek számít: mit tudunk egyáltalán szemléltetni,

kivált megmagyarázni a kezdetekkel, egyszerűen szólva azzal, hogy honnan is jövünk? Különösen akkor, ha a kezdetek jelentőségének felvilágosult alábecsülése sokszor a fordítottjáról képes visszaütni, ráadásul onnan, ahonnan nem is várnánk. Azon az egyetemen, ahol az ezredforduló idején dolgoztam, egy speciális kutatószeminárium (szinte több professzor vett részt rajta, mint hallgató) végzetével éppen az én szobámban beszélgettünk, amikor valahogy az „eredeteink” kerültek szóba. Nagyjából azért, mert az egyik német kolléga felmenői annak idején Pétervárról menekültek Poroszországba, nehogy a Romanovok sorsára jussanak. Rövid keresés után meg is találtuk a család „származástani” útját a nagy Brockhausban. A beszélgetés egy pontján a szlovák kollégám – mindhárman már évek óta az egyetem főállású professzorai voltunk – arra emlékezett vissza, hogy hogyan is járt ő az apai intelmekkel. Érettségije előtt történt, hogy a jogász apa arra figyelmeztette a szintén szellemi pályára készülő ifjút: „Kisfiam, csak egyre ügyelj egész életedben! Soha ne bízzál meg a magyarokban, a németekben és a csehekben, mert ez mind ősi ellensége a szlovákságnak, mi több, lényegében mindig a létére is törtek.” Na, ehhez képest, folytatta a kollégám, „most, majd 40 évvel ezután, itt isszuk a whiskyt hárman egy német egyetemen, egy magyar professzor szobájában – és évek óta a cseh irodalomról tartok előadást”.

Az ilyen tapasztalatokkal szemközt tehát eléggé elbizonytalanodik az ember annak dolgában, vajon hogyan is állhatunk mi a saját kezdeteinkkel, mi az, amin érdemben változtatni tudunk, s mi az, ami valamiképp – még ha itt tréfás formában is, de – úgy szólván „beteljesedik” rajtunk, amit

megisméltünk a korábbiakból. Ráadásul reformátusként elég régóta – hol intenzívebben, hol kevésbé – foglalkoztat annak a rejtélyes működése, miként képes a mindenkori kezdet betörni a jövőbe. Mit jelenthet az, amit Heidegger úgy fogalmazott meg: „A kezdet még van. Nem mögöttünk hever, hanem (...) előttünk áll” – mert „már eleve átnyúlt minden eljövendő dolog felett, s így felettünk is”. Ezzel bizony még történő megértés esetei alapján sem tudok zöld ágra vergődni, hiszen az újkori szubjektumot éppen azzal szokás jellemezni, hogy a *Wilhelm Meister* óta mégiscsak ő az, aki autonóm személyiségként maga alakítja a saját történetét. Talán éppen ezért is nyitott kérdés, nem is igazán tudom jól megmagyarázni, miért hallgatom egészen másként, egyfajta odatartozással (igen, másként, mert észreveszem magamon) a *Magyar képek – zenekarra* (1931) könnyed, szvitszerű darabjait, különösen is az *Este a székelyeknél* címűt, mint az esztétikailag nyilván jelentősebb Bruckner-szimfóniák többrétegű, szólamgazdag és telített méltóságú, nagy zenei nehézkedésű „építményeit”. Egyszerűsítve úgy is kérdezhetnénk, a két nagyon különböző melosz miért egyaránt megrendítő? Még ha másképpen is, de nekem valahogy fenséges mindkettő. És megint másképpen az, mint a gyönyörű *Alpensymphonie*. Az *Este a székelyeknél* „tellurikus” közelségét másképpen érzékelem a zenében, mint a Richard Strauss művéét, holott az is az ott(hon)lét közelségének tapasztalatában része-sít. Ráadásul itt a nyelv nem is jön közbe, mint az én szakmámban, sőt annak sincs jelentősége, hogy Bartóknak magyar, Straussnak meg német az anyanyelve. Ugyanakkor megint a „magamé” gyanánt, egyfajta odatartoz-

zással tudom hallgatni a *Vltavát* is, és ezt például nem azért, mert a ciklust Smetana a *Má vlast* (Hazám) címmel látta el. Itt is népzenei a dallamalappzat, ezt tudni tudhatjuk, de tényleg nehéz kérdés: hogyan történik meg „sajátként” a mi befogadásunkban, ami mégiscsak cseh. Mert ilyenkor például szinte bizonyosan nem csak annyi történik, hogy Olt gyanánt halljuk csobogni a Moldvát. De akkor mégis miként tapasztalunk meg valami sajátot abban, ami nem az? Mert azt meg mégsem állíthatjuk, hogy az idegen az nincs, csupán a róla szerzett benyomásaink léteznek. Azért hozom ezt szóba, mert mélyen foglalkoztat. És nemcsak zenehallgatáskor. Olyankor is, amikor például Krležát olvasva a horvátot kell valahogy érteni. Vagyis abba a körbe tartozik, amit nem zárt le valamiféle – ilyen-olyan, még ha csak részleges is az – megértés. De annyi ebből mégis megérthető módon tartozik ide, hogy talán a művészet vihet a legközelebb – Haydn *Die Schöpfungjától* Mahler *Das Lied von der Erdéjén* keresztül a Strauss-féle *Zarathustra* fenséges nyitányáig – az e világi idetartozás méltóságának tapasztalatához. A mai környezetvédelmi mozgalmak dühödt türelmetlenségével, a politikai Thunberg-szimptóma naiv kártékonyágával szemközt néhány bölcsebb filozófiai megfontolás inkább arra a személyes felelősségre emlékeztet, amely a naturához való szeretetteljes odafordulással veheti kezdetét – és úgyszólván a telurikus közelség kis körletekben való újraalkotásával, „a megváltás helyeként” felismert kerti otthonosságban, a természet értő gondozásában ölthet testet. A sok személyes éden ilyenkor ugyanis mérhetetlenül többet teljesít, mint az olajfűró tornyok látványos megrohmozása. Talán azért ad ma

ilyen fenyegető válaszokat a természet a rajta esett kíméletlen emberi erőszakra, mert „minden tiszteletünket elvesztettük a föld iránt. Már nem látjuk és nem halljuk őt” (Byung-Chul Han: *Lob der Erde. Eine Reise in den Garten*, 2018).

Persze ilyenkor, az ún. jubileumokon mindenféle teljesítményeket, eredményeket, érdemeket szokás számba venni, de inkább azt veszem észre magamon, hogy még ilyenkor sem az foglalkoztat, ami megoldottnak vehető, vagy többé-kevésbé úgy sikerült, hogy még megmutatható hatással is van a szakmai környezetére. Többnyire inkább olyan – a „magas” szakmai nézetből – nehezebben látható dolgok, amelyek a munkámból kifolyólag például mások sorsával voltak érintkezésben. És ezek nem mindig sikertörténetek. Sok kiváló, sőt kiemelkedő, nemzetközi szinten is már jegyzett tanítványom van, de ők futják szépen a maguk pályáit. Ami nem sikerült, az azzal emlékeztet magára, hogy néhány szakmai útnak nem tudtam úgy közreműködni a szerencsésebb alakításában, ahogyan kellett volna. Mindenféle körülményekre lehet itt ugyan hivatkozni, de azt ma is fiasónak tartom, amikor például két kiváló doktori hallgatómat sem sikerült megvédenem egy-egy érthetetlen és motiválatlan szakmai kivégzéstől. Ráadásul az a talányos körülmény is nehezíti a dolog megértését, hogy néhány évnyi időkülönbséggel mindkettőt ugyanaz a távirányított kolléga kaszabolta le, akit oda sem hívtunk. Mindenesetre az egyik hallgatónak részben, a másiknak teljesen megtörte a szakmai pályáját. És például intézetvezetőként is alá kellett vetnem magam saját intézeti tanácsunk ama szavazási eredményének, amely egy mélyen elkötelezett és az irodalomta-

nításban páratlanul igényes kollégát fosztott meg attól, hogy az ELTE-n taníthassa nyitottságra, emberségre, kollegialitásra és – ami ezekkel mélyen összefügg – kivételesen ideológiamentes szövegolvasásra a jövő irodalomtanárait. Magamban ugyan hiába voltam meggyőződve, hogy nem hoztunk jó döntést, a játékszabályok felülírták a korrekció lehetőségeit. Ez például itt mind olyasvalami, amit kívülről tekintve meg lehet ugyan érteni, de ettől még hibának mondható – és nem is lehet őket meg nem történtté tenni. Hogy az érintettek fel tudták-e ezt azóta dolgozni, azt nem tudom, én mindenesetre még mindig emlékszem rá.

Persze ezekből is adódik komoly tanulság, az pedig eléggé megerősíti a megértés elméletének egyik nagyon különös, sokaktól el sem fogadott alap gondolatát. Azt nevezetesen, hogy – bár ebben van a napnyugati kultúra egyik legerősebb alapzata – a kölcsönös megértés, közelebről is: a szóértés távolról sem magától értetődő valami. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy ha ez nem következik be, „megoldás” gyanánt az erőszak következik. Nem véletlenül írta Schleiermacher még a romantika korában, hogy nem a megértés adódik önmagától, hanem éppen a meg nem értés. A megértés ezért mindig – feladat. Mármost számos kulturális, sőt politikai példa is azt mutatja, igaza lehetett később a modern hermeneutika legnagyobb gondolkodójának, amikor úgy fogalmazott, hogy a szóértés mindaddig komoly akadályokba ütközik, amíg az egóvá fokozott újkori szubjektivitás metafizikájából kiindulva próbáljuk végrehajtani. Ha az egymással léte nem úgy fogjuk föl, mint – fűzhetnénk nagyon ellenszenves mai szóval hozzá – az individuális „komfortzónák” puszt-

ta egymásmellettségét, akkor annak minden következményével együtt jobban beláthatóvá válnék, miért komoly munka a megértésbeli kölcsönös megalkotása. Mert, ellentétben a közfelfogással, amely a szóértésre való hajlamot sokszor a vitáról való lemondás gyöngeségének tekinti, „lényegi értelemben megértésre jutni a legnagyobb és a legnehezebb harc, súlyosabb, mint a háború – és végtelen messze van minden pacifizmustól”. Meggondolkodtató, hogy ez a tudás miért hiányzik ma körülöttünk – az élet legkülönfélébb területein. Némely kollégámmal ellentétben engem kevésbé bosszant az a fékevesztett szereplésvágy, amely a Facebook népének nagyon egyforma mintázatú énközpontúságát jellemzi, mert a Facebook csak egy már mindig is meglévő sokféleséget tett ön maga számára is láthatóvá. Lényegében úgy, mint a sok centrovertált „eredetiség” egyformaságát. Mindenki „kreatív”, mindenki „beéri a legjobbal”, és mindenki „önmegvalósít”. Ennek a rengeteg pótolhatatlan individualitásnak ugyanakkor az a furcsasága, hogy amikor váratlanul kicserélhetőnek bizonyul, hirtelen valahogy mégiscsak az egymással létre, közösségre, sőt intézményre apellálva zokogja tele a világhálót. Nem is különleges paradoxon, hogy az ilyen „eredetiség” végül mindig sematikus egyformaságnak bizonyul. A jelenség kapcsán inkább annak kérdése foglalkoztat, vajon lehetséges-e még olyan közös vállalkozás egyáltalán, amely egy, a közjó eszméje formálta *démosz* önálló összességének együttműködésére emlékeztet.

Kulcs / 44 62

Ambrus Lajos

író, szerkesztő (Gyula, 1950. március 28.)

(Tölgyfa leszek.) Amikor tíz éve a budapesti könyvfesztivál színpadán a kérdésre: mi jöhet *hatvan* után, azt válaszoltam: „*Hatvan* után – *Miskolc*”, s amikor úgy fejeztem be: nem azért mondom, de retteghet a magyar irodalom, mert a nagyanyám is 102 éves korában halt meg, akkor is csak orvosi műhibából – általános lett a jókedv. Ezzel a mondattal zárult a Tarján Tamás által szervezett és vezetett akkori színpadi revü, ahol „évfordulós” írók-költők-tudósok szerepeltek.

Mit mondjak most, *hetven* után? Tarján Tamás sem él már, és mondjam azt, hogy *hetvenkedünk*? Túl kézenfekvő – csak semmi bonmot. De hogy mi jöhet, ki tudja azt, a *hetvenet* is megélni: *carpe diem*.

Vissza hát a családba és „pályába”? Inkább nem keresek „irodalmi” válaszokat, kimegyek a „hegyre”, Kis-Somlóra, hogy kilépjek az időből. Mert olyan hely ez („a szőlőhegy különös szent hely a magyarnál”, mondja 1835-ben Edvi Illés Pál), ahol a sziklák ötmillió évesek, erős és vad természetű itt minden (holott bukolicus pannon tájról beszélünk), a hegyoldal, a hegytető, a bazaltkráterek, a vulkáni erők nyomvonalai, a tufalepények, a szőlősorok és ősdzsungelek. Innét másként fest a kép – minden „felső megvilágításban”.

Él itt egy különleges tölgyfa.

Azért különös, mert egy vulkáni hamuból kitüremkedett sziklaperem elapadosott tetejéből nőtt ki magányosan – különös helyen, két hasadék közt, méretes bazaltsziklán. S végül is az „enyém”, mert az egyik pincém mögött találtam meg a hegytetőn, amikor vagy tizenöt éve megvettem a szőlőt, kis pincével együtt („Szabó-pince”). A vétel szó szerint a véletlenen múlt, ahogyan a vele járó tölgy is, hisz észre sem vettük, mert teljesen befedte a dzsungel. Benőtte a kökény-csalán-vadrózsa mindent elborító triásza, fojtogatta a veresgyűrűs som, nyomta az akáccserje, de a bozótból kimentve elképesztő természeti csodát produkált.

Egy, a kopár ormon szikla közepébe gyökeret fúró és abba kapaszkodó fa! – ott virít a magányos kocsányos tölgy (*Quercus robur*), mely fafaj pár éve az év fája is volt, s amelyet a pince megvétele után a dzsungelszerű aljnövényzetből úgy kellett kiszabadítani. Ekkor viszont újjászületett. Nem tudni a korát, élő talaj nélkül nőni, különösen egy ilyen széles gyökérszerű fának (taxonnak), nagy rejtély – akár ötvenéves is lehet, bár most is mindössze négy-öt méter magas. Egy vándormadár kloákája pottyanthatta ide, mert Kemenesalján leginkább a tölgy másik változata, a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) a honos; tanult erdész barátom sokáig nem is hitte, hogy hegyemen sík vidéki kocsányos tölgy nőhet, biztosan egy bölcsész tévedése a botanikai azonosítás, gondolta – viszont most olyan, mint az élet túlradó diadala. A túlélés csudája. Egy élő bon-

sai naturában – ilyen műalkotáson, mondja Távol-Kelet-járt komám, a japán bonsaikertészek száz évig is dolgozhatnak a maguk konok heroizmusával. És ez itt él – már uralja is a környezetet. Egy egész hadsereget tart fenn; tompa karéjú levelei közt némán libegő pillangókat, ragyogó, rubin- és smaragdszínben pompázó, futkosó, cikázó bogárvilágot, durván repedezett kérgén zuzmófajokat, a lombokban madárfészket, hazajáró, becsapódó énekesmadarokat. S ha „valami van”, elzarándokolok az olajzöld makktermésű gazdanövényhez. Elüldögélve a sziklaperemen s hallgatva az időtlen vadont, a madárdalt, a döglött csendet, a szőlősorok mozdulatlan és fegyelmezett struktúráját (mind én telepítettem), lelkemben összeviszsa „égnek” a „kis rözse-dalok”.

S hogy mifélek? Diákkori szerelmem, első feleségem emlékezetes zongorajátéka az időből – Debussy *Két arabeszkjének* (*Deux arabesques*) rövid, de csillagközelű disputája, amikor még fiatalon nem döntötte el, pianista lesz-e belőle (nem lett az). Aztán az egészen gigantikus, minden csontba mélyen hasító fenéges és szomorú barokk Purcell-zene; második feleségem, Lívia imádatának tárgya, a *Dido és Aeneas*. Amikor meghalt, jó darabig nem is mertem újrhallgatni, mert személyesen is bizonyossá vált, „jó vendég” a halál. Dido búcsúja az élettől – „*More I would, but death invades me. Death is now a welcome guest.*”

És ha lehet még valamit „hallani”, ó, kerek ötven éve már, egy 1970-es zene, egészen más műfaj, *Boogie Chillen No. 2.*, melyet azóta sem szégyellek. Ennek nehezebb utánajárni, mint az emlegetett időtlen klasszikusoknak; meg is adom az elérhetőségét: <https://www.youtube.com/watch?v=yWEHN1i00Cs> – hallgasd teljes hangerővel. John Lee Hooker és a Canned Heat. Brutális, populáris lázadás, a szabadság elérhetetlen vonata – amikor a zenét lemezre vették, két reménytelen éven át sorkatona voltam a kecskeméti laktanyában, és szalagos, rossz felvételen többszázszor hallgattam. A bluesbreaker Hooker mondja Alan (Blind Owl) Wilsonról, az itt (is) parádésan szájharmonikázó, ökológiával is kacérkodó, depressziós fehér zenészfiúról, akire a fölvétel után holtan találtak hálósájkjában a kaliforniai Topanga Canyon egyik háza mögött, hogy a valaha élt *legnagyobb* bluesharmonikás volt. Az egész világon, így mondja John Lee Hooker, az öreg feka. (Wilson is 27 éves volt, mint a lila-fekete, olykor fehér trapéznadrágban, színes fejdíszekkel, nyakán, karján gyöngysorokkal, szinte minden ujján gyűrűt viselő, magas sarkú cipőkben tipegő és éneklés közben is cigarettázó Janis Joplin, és persze az ördögös Jimmy Hendrix – akiket Wilson hamar követett a halálban, s akik ugyanolyan értelmetlenül pusztultak el, mint Jim Morrison, vagy éppen Brian Jones, a Stones-kedvencem.)

Újra a hegyen.

Az este, nincs benne póz, Beethoven-szonátákat hallgattam, ezeket kedvelem most inkább – Myra Hess felvételeit a legjobban, aki az összes Beethoven-zongoraszonátát lemezre vette. Nem Debussyt és nem Purcellt „hallom”, pláne nem a Canned Heatet. A *No. 30. E-dúr* (Op 109) Beethoven kései szonátája, belső mélységével, cantabileinek lassú tempójával (Myra Hessnek gyakran szeméretet vetették lassú tempóvételeit), éteri csöndjével, el-elúszó, mély hallgatásával. A porszemnyi létezés üzenetének belátásával: semmi vagy éppen a nagy univerzumban. Nincsen is már semmiféle nyomulás, nem létező irodalmi élet, csak valami átélhető öröklét. Ha körülnézel, egyszerű a belátás, süt a nap, és öreg, sokat szenvedett tölgyfád békésen és erőteljesen él.

Ami ezután következik, hetven után is: dolgozz tovább, talán mélyebb le-
szel, és pontosabb lesz a szöveged. Aztán botanizálj tovább, keresd és védj nö-
vényeidet: a gyönyörű kocsányos tölgyet, hogy tovább élhessen még évszáza-
dokig. Amíg bírja. Aztán a kaszálóhegyen a tarka nőszirmot és a fekete kökör-
csint; ezeket tavaszonként az idetévedt turisták lapáttal ássák ki és hazahordják
a hegytetőről; de nem tudják, hogy teljesen értelmetlenül, mert hiába telepítik
be saját kertjeikbe, nem élük túl az átültetés pusztító műtétjét. És telepítsd
vissza a kerecsensólymot (*Falco cherrug*), valaha itt is élt a hegytetőn, hogy a
szőlőt csapatostul dézsmáló seregélyeket elriassza – ha a villámgyors nemes
kerecsen fölszáll, a természet elnémul, a többi madár rémülten elhallgat, és
halálos csönd támad; még az ürgék és giliszták is hanyatt-homlok menekül-
nek lyukaikba. És ültess még több batult, bóralmát, fehér cseresznyét, buckós
vajkörtét – olyan gyümölcsöket, amelyek csak itt szeretnek élni. De tovább:
leginkább ültess szőlőt, hogy tízméteres gyökere a bazaltsziklák láthatatlan
repedésein lenyúlhasson az éltető víz és egyéb tápláló ásványanyagok irányá-
ba – hogy továbbra is fittyet hányjon a klímaváltozásnak. Mert olyan sztoikus ő,
aki a legmélyebb bölcseletet is könyv nélkül fújja: egyszerre igyekszik a Föld
mérhetetlenül gazdag gyomra, de az éltető Fény irányába is. A legmélyebb és
a legmagasabb erőkkel egyetértésben.

Imre Gellei

Gellei Imre

tanár, labdarúgó, edző (Badacsonytomaj, 1950. március 29.)

Szerencsés ember-
nek vallom magam,
akinek az elmúlt
70 esztendő során
megadatott, ami elő-
deinknek, őseinknek
nagyon ritkán: hábo-
rútól, nyomortól és
szenvedéstől men-
tes évtizedek. Közel
fél évszázada vagyok
keszthelyi lakos,
a VSZK testnevelő ta-
náraként léptem be a munka világá-
ba. Büszkén mondhatom, azzal, hogy
Keszthely legeredményesebb labda-
rúgó-szakvezetője vagyok, vissza tud-
tam adni egy keveset a közösségnek,
amelyhez tartozom.

Sikeres éveket
töltöttem az élvonal-
ban Zalaegerszegen,
Siófokon, az MTK-
nál, a Ferencváros-
nál, Pakson, illetve
a Vasas élén is. 534
NB I-es mérkőzésen
ülhettem a kispad-
don, majd az edzői
pálya csúcsára jutot-
tam, amikor 2000-től
az utánpótlás- és az

olimpiai válogatott szövetségi edzője
lettem, 2001. szeptember 5-től 2003.
december 31-ig pedig a szövetségi
kapitányi tiszteletet töltöttem be. A magyar
válogatottat 23 mérkőzésen vezettem.
Kapitányságom alatt vált a válogatott

stabil tagjává Gera Zoltán, Szabics Imre és Löw Zsolt, akik később a top-bajnokságokban is sikeresek voltak.

Abban a szerencsés helyzetben voltam és vagyok, hogy lehettem jó néhány klubcsapat edzője, az utánpótlás-válogatott szövetségi edzője, majd a felnőttválogatott szövetségi kapitánya, most pedig az öregfiúknak, a magyar öregfiúk-válogatottnak vagyok a mestere. Egész életemben azzal foglalkozhattam, amit szeretek!

Az élet minden területén a közösség teremtő erejében hiszek. A sportban – mely eszmélésem óta a természetes közegem – és az élet minden területén alapvető szükséglet az egymás iránti tisztelet, mert nélkülözhetetlen lehet a siker alkotófolyamat – a sportban pedig eredmény. Ugyanakkor pedagógusként és labdarúgóedzőként is tudom, hogy kiemelkedő individuумok nélkül nincsen, nem létezhet sikeres közösség. Az egyéniségek a dolog természeténél fogva gyakran nehezen kezelhető, problémás emberek, hiszen az átlagtól eltérőek a képességeik, a karakterük, személyiségük. Karrierem elején egyszerre dolgoztam edzőként és tanárként. Hat évig tartott ez az időszak, közben még osztályfőnök is voltam. Az iskolában egy osztályt, a pályán egy csapatot kellett vezetnem, nemes feladat volt, a folytatásban valóban hasznát vettem az akkor szerzett tapasztalatoknak. Tanárként, szakedzőként, szövetségi kapitányként vagy szakmai igazgatóként tevékenykedve fontos feladatnak tekintetem, hogy olyan közösséget hozzak létre, melyben az egyéni érdekeket a közösség érdekeinek alárendelve segíthetjük az egyének kiteljesedni, oly módon, hogy az a közösség számára is hasznos legyen. Ez persze többnyire nem könnyű feladat. Munkám során voltak nehéz periódusok a klubcsa-

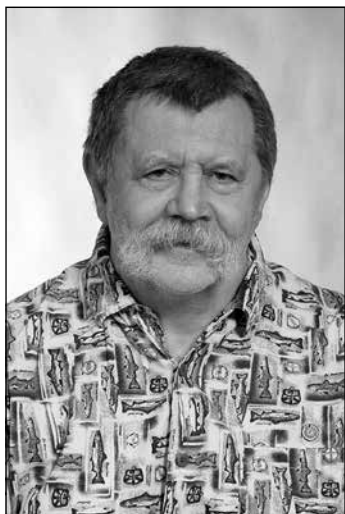
pataimnál és a válogatottnál is, de mindig nagyon fontos volt számomra, hogy inspiráló közeget hozzunk létre. Hiszem, hogy mindig a csapat (a közösség) a fontos, és bármilyen furcsa, a vezető edző vagy a szövetségi kapitány személye másodlagos. Edzősködni csak úgy lehet, úgy érdemes, ha tiszta szívvel, teljes erővel dolgozik valaki. Ugyanakkor azt is alapvetésnek tartom, hogy sehonnan nem szabad úgy távozni, hogy minden hidat feléget az ember maga mögött. Az élet már csak olyan, hogy idővel akár másképp is láthat az ember olyan dolgokat, amelyeket az adott pillanatban teljesen egyértelműnek ítélt meg. Ezért aztán úgy gondolom, sehonnan nem szabad úgy távozni, hogy nem hagyod legálább résnyire nyitva az ajtót!

Szakmai életút: A hatvanas évek közepén (1964–1968) a Vasútépítő Törekvés serdülő, majd ifi futballistája volt, majd a MÁV TIAC (1968–1969) és a Honvéd Szamuely SE-ben futballozott, aztán mint főiskolai hallgató a TFSE csapatában játszott. Pályafutását a NIKE Fűzfői AK együttesében zárta le, huszonhét évesen. Utána kezdte új karrierjét, edzőként. A következő, nagyjából három és fél évtized felírható akár nevekkkel és számokkal, emígy: Keszthelyi Haladás (1977–1983), Zalaegerszegi TE (1983–1986), Rába ETO (1986–1987), Keszthelyi Haladás (1987–1988), Siófok (1988–1990), Vasas (1990–1992), MTK (1992–1994), Siófok (1994–1995), Vasas (1995–1999), U21-es szövetségi edző (2000–2001), magyar szövetségi kapitány (2001–2003), ZTE FC (2004–2005), Nea Szalamina (ciprusi, 2005), FTC (2005–2006), Paks (2007–2010).

Gelli Puro

Adorján András

sakkozó (Budapest, 1950. március 31.)

„Magyar nemzetközi sakknagy-mester. Tizen-négy évesen megnyerte az országos ifjúsági bajnokságot 1964-ben. Korrekorderként lett mester 1966-ban. 1969-ben Stockholmban a 20 év alattiak számára rendezett junior világ-bajnokságon a 2. helyet szerezte meg a később felnőtt világbajnoki címet is szerző Anatolij Karpov mögött. 1970-ben a 20 év alattiak számára Groningenben rendezett Niemeyer-versenyen junior Európa-bajnoki címet szerzett. 1970-ben lett nemzetközi mester, és 1973-ban szerezte meg a nemzetközi nagymesteri címet. Hat alkalommal szerepelt a válogatott tagjaként az Európa-bajnokságon, amelyeken háromszor 2. (1970, 1977, 1980) és kétszer 3. helyet (1973, 1983) szereztek meg. Az 1978-as Buenos Aires-i olimpián győztes magyar csapat tagja. A csapat-világbajnokságokon tagja volt az 1985-ben 2. és az 1989-ben 4. helyet elért magyar válogatottnak. Háromszor (1984, 1992, 1993) nyerte meg a magyar sakkbajnokságot. Nemzetközi sakkversenybíró, szakíró, sakkedző. Híres szlogenje a Black is OK!, melynek alapján számos sikeres sakk-könyvet írt. Garri Kaszparov és Lékó Péter szekundánsaként is dolgozott. 2000 júliusa óta nem játszott FIDE által nyilvánított versenyen.”

*„Jaj, a Fekete Rettenet
Itt van megint – ó emberek!
Kutya tapossa mellemet
Ez a Fekete Rettenet”*

Töredelmesen bevallom, hogy posztumusz szerzőtársam Winston Churchill volt. Ő a saját depresszióját úgy képzelte, mint egy nagy fekete kutyát, amely a mellére ül. (Gondolom, kevesen szeretnék megpróbálni.)

Ami engem illet, 29 éves korom óta vagyok regisztrált mániás depressziós. Aztán átkereszteltek bipoláris, rapid ciklusú depressziósra, mely utóbbi név sokkal szebb, diszkrétebb, és látványosan cáfolja, hogy a pszichiátria egy jótányit nem fejlődött 2500 éve, mióta Hippokratész felismerte a szimptomákat! Sőt, elvi szempontból jó úton is járt, mikor a „melankólia” lehetséges okát a testnedvek egyensúlyának megbomlásában jelölte meg (...).

Szóval „regisztrált”. Mi, elmeháborodottak ugyanezt priusznak nevezzük, és sajnos méltán.

(...) Szóval engem regisztráltak, mint a pinty, nem is lehetett máshogy, mert egy (müncheni) sakkversenyen összeestem. Minden értelemben. A versenyről visszaléptem, és a Sportkórház Mentálhigiénés Osztályára kerültem.

Tragikus emlékem van abból az időből. Egy Batta Gábor nevű szobatársam nem szűnt meg hajtogatni, hogy nagy bajban van az ország. (Közgazdász volt.) De ki hisz egy félnótásnak? (1979-et írunk.) Mégis, úgy omlott össze az ország, ahogy illik, Gábor meg utóbb öngyilkos lett.

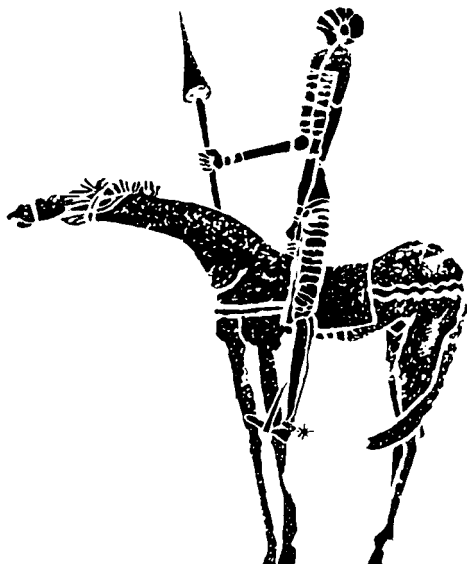
Én 3 hetet töltöttem a Buda Béla vezette osztályon, pontosabban, tisztán kettőt, mert korábban elvállalt kötelezettségeimet (CSB, szimultán Szegeden stb.) nem lehetett, és nem is akartam lemondani. Bentlétem leginkább beszédterápiát jelentett, esténként kaptam egy Hemineurint, amely leginkább a nyugodt alvást segítette. Hogy a bipoláris depresszió milyen kilengésekre képes: az, amiről eddig beszéltem, márciusban történt, szeptemberben pedig világbajnokjelölt lettem. (Azaz a világ 8+1 legjobb játékosa.) Olyan drámai körülmények között, melyeknél elképzelni is nehéz élesebbet...

Aztán jött 1981 januárja, mikor szakasztott megismétlődött a müncheni eset. (...)

Azt hiszem, hogy néha azért a Jóisten is mellényúl. Erre szoktam én mondani, hogy szolidárisnak kell vele lenni, elvégre ez az első Teremtése...

Velem például azt csinálta, hogy messze átlagon felüli intellektust, kiemelkedő sakktehetséget adott. (A hozzám hasonlókat annak idején csodagyerekeknek hívták, és ritka volt, ma meg minden seggfej zseni meg sztár.) Csakhogy a Teremtő elfelejtett engem olyan sportbeli adottságokkal is felruházni, amelyek – mondhatni – éppoly fontosak a sikerhez. Ezért majdnem minden játszámamban szenvedtem, mint a kutya. Még azokban is, ahol korán előnyhöz jutottam. Volt egy csomó év (nem tudom, mikor, nem összefüggően), mikor minden egyes partit az utolsónak szántam, úgy szorongtam. Akkoriban egy játszma akár 7 óráig is eltarthatott, vele a tortúra. De nem volt menekvés, mert annyira szerettem a sakkot. Van is rajta mit! A szépségét, az igazságát („A sakk majdnem olyan, mint az élet. Csak igazságos!” – A. A.). Meg utána is néztem: a bányászoknak sem könnyű.

Iksz Ipszilon szorong. Iksz Ipszilon szorongott. Megint. Vagy még mindig? Gyakran szorongott, pedig nem is nagyon szeretett. De – lelkiismeretes ember lévén – ebbe is beleadott apait-anyait. Szégyellte volna csak úgy odakenni. Profi létére!? Úgy fogalmazott: a szorongásban egyedül az a jó, hogy egyedül is lehet csinálni. Ő pedig épp eleget volt egyedül. Sőt fölösen! Hogy mikor miért szorongott? Vagy épp történetünk idején miért törte a frász? Néha megfogható volt az ok, máskor alattomból csapott rá a testét-lelkét borzongató hideglelés. Szédült, verejtékezett. Ahogy ilyenkor illik. Nagy gyakorlata volt már, ha nem

is irigylésre méltó. Eleinte kicsit sajnálta magát a szeánszok kínjai közepette. Utóbb viszont a düh és az apátia közt vergődött. Hogy miért? Pont ő? Ennek már soha vége nem lesz? Ha mégis, az sem jobb: az ember folyton retteghet, mikor kezdődik az egész tortúra előlről. Verseket írt, akadt köztük jó is, de még a vackoknak is volt terápiás hasznuk. Ugye, aki ír, az nem tud kezét emelni magára. Legalábbis közben. Aki a konyhakésről versel, nem tudja azzal szíven szűrni magát. Az efféle dolgot az ember a szép kezével csinálja, különben még mellétrafál. És azért az blama. Most arra gondolt, milyen nevetségessé válna. Szorongott. Megint. Vagy még mindig?

„Végletes és tehetséges íróinkat szereti a köznyelv bolondnak titulálni. Ezek egyrészt megsértődnek, másrészt büszkéek erre a minősítésre. A nép kézlegyintéssel vagy rökönyödvé osztályoz, de maga a szakma is inyenckedve és sunnyogva mutat egy-egy kirívó és berívó esetre. Igyekszik fölsorolni egy-egy író pszichiátriai vagy neurológiai kezelését, »elgyöngülését«, vagy akár elvonásbeli vagy roboráló gyógyítását, társasági randalírozását, az »őrült« kategória sejtelmes emlegetésével.

Kérem, tessenek tudomásul venni, hogy úgy, ahogy egyéb és tisztességes szakmák (mérnök, utcasöprő, távugróbajnok, csillárkészítő, főkoka – mert ilyen is van már a magyar piacon, helyesebben az agráriumban –, gázleolvasó vagy kis mellű topmodell) körében, az írók és gondolkodók csapatában is fölbukkanhat egy-egy agy-különlegesség, akit könnyű lebolondozni, mégis hasznosabb, mint sok-sok hótt unalmas küzdőtársa.

Meg aztán, maga a bolondság... Hogy mi az?

Arról jutott eszembe, hogy vadasan eredeti Adorján András Sakkazértis dacos, magyar lapját könyv alakban olvasván – a *Black is OK*-t –, jópofa tanulságokra tettem szert. (...) Nagyszerű, fölzaklató és bolondos olvasmány. (...) Most egy sakknagymesternek lelke lett.”

(Gyurkovics Tibor, *Lyukasóra*, 2001. április)

Adorján András